

Гордієнко Євгенія Петрівна,
аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0001-5939-433X

УДК 281

doi: 10.34213/ap.19.02.26

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Розглянуто поняття “соціальний капітал”, визначено особливості соціального капіталу учасників бойових дій, проаналізовано сучасний стан і вплив заходів соціальної адаптації та психологічної реабілітації на відновлення соціального капіталу. Запропоновано напрями вдосконалення державної допомоги з соціальної та психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Ключові слова: учасник бойових дій, соціальний капітал, громадянське суспільство, соціальна адаптація, психологічна реабілітація, дезадаптація, рівень довіри.

Постановка проблеми. Політична ситуація, яка склалась в Україні у 2014 р. і триває й досі, впливає на всі сфери життя громадян і суспільства в цілому. Будь-яка політична криза, ускладнена бойовими діями, несе з собою низку соціальних наслідків. Руйнівний вплив війни ускладнює зв'язок між соціалізаційними процесами та соціальним капіталом, перешкоджає його збереженню й відновленню та майбутньому розвитку країни. Саме через певну специфічність військової діяльності та вплив війни на особистість, учасникам бойових дій необхідна посилена турбота і підтримка держави. Повернувшись із зони війни, бійці стикаються з труднощами інтеграції в суспільство, відчують тривогу, відчуження, зневіру та ін. Це призводить до конфліктів у соціумі, збільшення рівня злочинності, зниження соціального капіталу та потребує корекції взаємодії демобілізованого учасника бойових дій та середовища. Також відстрочені наслідки війни впливають на психофізичне здоров'я, психологічну врівноваженість, світогляд, довіру і стабільність ціннісних орієнтацій бійців. У цьому випадку велике значення мають активізація державних органів і громадянського суспільства, створення програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації, які дозволять учасникам бойових дій зайняти активну життєву позицію. Адаптаційні та реабілітаційні процеси мають великий вплив на збереження та відновлення соціального капіталу бійців. У свою чергу соціальний капітал є стимулом на шляху самоорганізації громадян та сприяє встановленню між ними стосунків, заснованих на довірі та взаємній допомозі. Цілеспрямоване формування і нарощування в просторі міжособових, міжгрупових зв'язків і стосунків в цьому напрямі надасть можливість не тільки зберегти соціальний капітал учасників бойових дій, а й накопичити соціальний капітал суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні тема збереження соціального капіталу в складних кризових умовах є не дуже розвинена. Значний внесок в обґрунтування поняття “соціальний капітал” зробили українські дослідники Е. Гутнін, М. Лесечко, О. Михайловська, Ю. Привалов, Ю. Саєнко, В. Степаненко, В. Чепак, Н. Черниш та ін. Найбільш відомими зарубіжними авторами, що досліджують проблеми соціального капіталу, є П. Бурд'є, Дж. Коулмен, Р. Патнем, Ф. Фукуяма та інші вчені.

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників питання, що пов'язані з різними аспектами соціальної адаптації та реабілітації учасників бойових дій, розглядали С. Горбенко, А. Кириченко, В. Ковтун, А. Мельник, В. Мисюра та ін. (аспекти медичної, психологічної реабілітації та соціальної адаптації учасників бойових дій); А. Гриб, Г. Ломакін, Б. Михайлов, О. Филатова та ін. (дезадаптація та інші наслідки бойових психічних травм під час воєнних конфліктів). Праць, в яких комплексно досліджують соціальний капітал ветеранів і засобів його збереження, наразі бракує.

Метою статті є науковий аналіз впливу заходів психологічної реабілітації та соціальної адаптації на збереження соціального капіталу учасників бойових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування і розвиток інститутів громадянського суспільства пов'язані насамперед із поняттям “соціальний капітал”, який є найкращим критерієм розвиненості та впливовості громадянського суспільства. Поняття “соціальний капітал” введено в 1983 р. П'єром Бурдьє у статті “Форми капіталу” для позначення соціальних зв'язків, які можуть виступати ресурсом отримання вигод. Учений визначає соціальний капітал як *“ресурси, засновані на родинних відносинах і відносинах в групі”* й підкреслює значення вигоди, *“яка акумулюється, завдяки членству в групі, є базисом можливих солідарностей”*. П. Бурдьє, наголошує, що громадські рухи не виникають самі собою, а формуються через залучення спеціальних стратегій, орієнтованих на інституалізацію групових відносин [1].

Важливим переходом від якісного обговорення важливості соціальних норм до наочного вивчення стали праці політолога Роберта Патнема, в яких науковець визначає соціальний капітал як якість діяльності громадських рухів, члени якого співпрацюють на основі, з одного боку, горизонтальної довіри, що породжує згоду учасників руху, а з іншого – на основі вертикальної довіри, що полягає у взаємозв'язку з органами державної влади на різних рівнях. Він підкреслює, що *“з точки зору політичної стабільності, ефективності урядів і навіть економічного прогресу, соціальний капітал може виявитися ще важливішим чинником, ніж економічні або людські ресурси”* [8].

Френсіс Фукуяма робить акцент на понятті *“trust”* – довірі, яку він розуміє як слідування членів суспільства якимось загальним фундаментальним нормам і очікування від них чесної, передбачуваної поведінки відповідно до цих норм. Відповідно, соціальний капітал автор визначає, як *“..певний потенціал суспільства або його частини, що виникає як результат наявності довіри між його членами”* [13].

Але найбільшу популярність поняття “соціальний капітал” отримало в розширеному трактуванні Джеймса Коулмана, який розглядає соціальний капітал як потенціал взаємної довіри і взаємодопомоги, що виникає у відносинах між людьми: зобов'язання та очікування, обмін інформацією та соціальні норми [3].

Отже, соціальний капітал є своєрідним соціально-психологічним ресурсом учасників бойових дій (далі – УБД), який підтримує загальну довіру один до одного, групову ідентичність, згуртованість та дає можливість УБД не втратити смисл та власну особистість. Відчуття згуртованості, солідарність, взаємна підтримка, яка зростає з груповою самоорганізацією заради вирішення спільних проблем є осереддям соціального капіталу, що в умовах сьогодення є дуже важливим для нашої країни. Внаслідок самоорганізації виникають різноманітні ветеранські асоціації та громадські об'єднання УБД, які утворюють каркас громадянського суспільства. Наприклад, сьогодні тільки у м. Києві налічується 83 громадські організації ветеранів та УБД [6].

Збереження соціального капіталу УБД відбувається через успішне повернення до мирного життя, громадське визнання, підтримку й оцінку результатів їх діяльності для членів суспільства і навпаки, суспільства для них. Сьогодні примітне тим, що в Україні склалися мінімальні умови для налагодження процесів самоорганізації суспільства. Створюються й отримують перший досвід ті громадські утворення, функціонування яких спрямоване на безпосереднє сприяння розв'язанню найгостріших проблем, пов'язаних з наслідками війни. Сьогодні найбільш розповсюдженими та активними є громадські організації та волонтерські рухи, що займаються допомогою для учасників та ветеранів антитерористичної операції (далі – АТО). Серед них Спілка ветеранів АТО, Асоціації та об'єднання УБД і волонтерів АТО, Юридична со- та ін.

Існує тісний зв'язок між соціальною сферою, де формується соціальний капітал, і політичною сферою, де він може бути використаний. Разом ці сфери обумовлюють певний рівень довіри до владних інституцій, рівень політичної заінтересованості та політичної участі. Відтак, застосовуючи заходи влади та громадянського суспільства, можна створити сприятливі умови для побудови дієвого механізму адаптації та реабілітації УБД, використовуючи та зберігаючи при цьому соціальний капітал на теренах Української держави.

Досвід 2014–2019 рр. показав, що в країні тільки формується система надання реабілітаційних послуг особам, які пройшли випробування війною. На сьогодні, перед суспільством та державою постають багато не вирішених питань. Вони стосуються збереження та подальшого розвитку соціального капіталу УБД; адаптації до мирного життя; збільшення рівня довіри УБД до держави, яка повинна підтримувати їх [4]. Маємо зазначити, що найхарактернішою рисою обстановки в державі сьогодні є небезпечне зниження довіри громадян та учасників бойових дій до всіх інститутів влади. Це переконливо відображають матеріали соціологічного дослідження, проведеного Центром Розумовського у 2019 р. Найчастіше громадяни України висловлюють довіру волонтерським організаціям (їм довіряють 68 % опитаних), Церкві (61 %), Збройним Силам України (61 %), Державній службі з надзвичайних ситуацій (57 %), добровольчим батальйонам (56 %). До інституцій, який довіра висловлюються частіше, ніж недовіра, відносяться також Державна прикордонна служба (їй довіряють 52 % опитаних, не довіряють 33 %), Національна гвардія України (відповідно 49 і 35 %), ЗМІ України (відповідно 47 і 41 %), громадські організації (відповідно 46 і 39 %).

Недовіра найчастіше висловлюється Верховній Раді України (82 % їй не довіряють), державному апарату (чиновникам) (81 %), політичним партіям (76 %), судовій системі (75 %), Уряду України (74 %), комерційним банкам (72 %), Прокуратурі (71 %), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (69 %), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (68 %), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (68 %), Верховному Суду (67 %), місцевим судам (67 %), Антикорупційному суду (66 %), Конституційному Суду (65 %), Національному банку України (63 %).

Такої тотальної недовіри до органів державної влади в українському суспільстві ще не було. Не враховувати цього при відновленні та збереженні соціального капіталу УБД, створенні державної системи медичної, психологічної та соціальної реабілітації та адаптації учасників бойових дій нова влада не має права [12].

За інформацією Державної служби у справах ветеранів війни та антитерористичної операції, станом на 01.07.2019 р. статус учасника бойових дій

надано 369451 особі. Україна ще не стикалася з необхідністю проведення настільки масштабної роботи з ресоціалізації та реабілітації УБД. Ця робота потребує не тільки певної кількості фахівців та визначення методології їх роботи, а й розроблення підходів щодо повернення рівня довіри та розвитку соціального капіталу на державному рівні. Державним бюджетом України на 2019 р. було передбачено 110 905,6 тис. грн на заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації учасників АТО з відповідним статусом [9].

Реабілітація тісно пов'язана із соціальною адаптацією та інтеграцією.

Соціальна адаптація націлена на відновлення здібностей людини до життєдіяльності у соціумі та соціального середовища, порушеного або обмеженого з різних причин. Основною метою соціальної реабілітації є забезпечення і відновлення соціалізації особистості. Соціальна реабілітація включає в себе комплекс дій, направлених на відновлення здоров'я, соціального статусу, правового положення, морально-психологічної рівноваги, впевненості в собі.

На процес соціальної інтеграції впливає трудова діяльність та можливість кар'єрного розвитку. Перекваліфікація, підвищення рівня знань, перенавчання на нові спеціальності дозволяє УБД працевлаштуватись та успішно залучитись в систему соціальних відносин. Як зазначають психологи, демобілізований УБД при адаптації до мирного життя стикається з такими труднощами, як: зміна кола спілкування, зниження рівня довіри, проблема підпорядкування, відстороненість, неадекватне реагування на звичні події, алкоголізм, послаблення інтелектуальних процесів, труднощі у вияві почуттів, підозрілість та ін. Успіх адаптації залежить від характеру психотравмуючих подій, індивідуальних особливостей та особистісного потенціалу людини. Також на адаптацію впливають умови, в які потрапляє ветеран після війни та наявність підтримки з боку держави та суспільства.

На сьогодні в Україні основний акцент з боку держави робиться на традиційне працевлаштування. Постановою від 21.06.2017 р. № 432 Уряд затвердив Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції. Прийняття Порядку забезпечує утворення дієвого механізму організації відновлення професійних навичок учасників АТО, їх право на освіту впродовж життя, посилення оперативності вирішення проблемних питань, пов'язаних з їх професійною діяльністю та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Відповідно до Постанови соціальна та професійна адаптація включає в себе:

- працевлаштування колишніх військовослужбовців, які не потребують перепідготовки за новими спеціальностями;
- перепідготовку їх за цивільними спеціальностями і їх працевлаштування; співпрацю з громадськими організаціями та фондами, які займаються питаннями соціальної адаптації учасників бойових дій;
- курси цільового призначення – підвищення кваліфікації з метою вивчення нового обладнання, виробів, товарів, матеріалів, послуг, сучасних технологічних процесів, засобів механізації й автоматизації, що використовуються на виробництві, правил і вимог їх безпечної експлуатації, технічної документації, ефективних методів організації праці, питань економіки та фінансів, законодавчих та інших нормативно-правових актів тощо;
- професійне навчання – первинна професійна підготовка, перепідготовка, отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня, підвищення кваліфікації та спеціалізації, спрямовані на здобуття або вдосконалення професійних знань, умінь та навичок [10].

Питанням адаптації УБД на ринку праці сьогодні займаються центри зайнятості, Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, місцеві органи влади та громадські організації. Послугами Державної служби зайнятості з 2015 р. скористалися 59,6 тис. безробітних з числа військовослужбовців. Зокрема, у 2017 р. понад 32 тис. демобілізованих військовослужбовців звернулись до служб зайнятості, а знайшли роботу лише 4300 ветеранів. У 2018 р. отримали роботу лише 6,5 тис. осіб з числа учасників АТО, з них 229 осіб з інвалідністю [7]. Статистика по працевлаштуванню демобілізованих УБД сьогодні в Україні підтверджує низьку ефективність державних програм професійної адаптації.

Самоорганізації громадян, волонтерські та громадські організації сьогодні займаються згуртованістю та адаптацією до цивільного життя УБД. Ряд програм підтримки для УБД діють за участю інститутів громадянського суспільства. Громадські та волонтерські організації проводять тренінги та семінари з бізнес-планування, надають допомогу в працевлаштуванні, організують проекти та проводять навчання, спрямоване на працевлаштування УБД. До таких проектів належать:

- “Школа розвитку лідерства для ветеранів АТО”;
- “Школа лідерства для жінок учасників бойових дій”;
- “Відкритий Університет Майдану”;
- “Воїну – гідна праця”;
- Бізнес-інкубатор “Друге дихання”;
- Бізнес-інкубатор “Новий відлік” та ін.

Сьогодні функціонують багато програм щодо професійної адаптації УБД, але залишається проблемою відсутність єдиної інформаційної платформи, яка б надавала повний обсяг інформації щодо існуючих можливостей для ветеранів. Політика органів державної влади у сфері трудової адаптації для ветеранів надалі має бути направлена на побудову комплексної системи підтримки, створення програм та пільгових умов, інвестиційних та інноваційних активностей, активізації інформаційно-просвітницьких кампаній. Також потрібно координувати та забезпечувати проведення моніторингу ефективності наявних програм професійної адаптації УБД.

Психологічна реабілітація – це діяльність, що здійснюється суб'єктами психологічної роботи, спрямована на відновлення психічних функцій, особистісних властивостей і системи відносин особистості військовослужбовця, що дозволяють йому успішно вирішувати бойові завдання і функціонувати в мирному соціумі. Об'єктом психологічної реабілітації є особи, які отримали бойову психічну травму, яка проявляється гостро або відстрочена в часі.

Для розуміння сутності психологічної реабілітації потрібно виявлення її співвідношення з спорідненими видами діяльності. Психологічна реабілітація також включає в себе реабілітацію медичну, професійну та соціальну. Залежно від їх взаємодій виникають такі види психологічної реабілітації, як соціально-психологічна, медико-психологічна та професійно-психологічна, що складають цілісний реабілітаційний комплекс.

Соціально-психологічна реабілітація направлена на відновлення соціалізації особистості. Основними сферами соціалізації є діяльність, спілкування та самосвідомість. Усвідомлення приналежності до “особливої касти” зберігає між ветеранами бойових дій теплі, довірливі стосунки та їх соціальний капітал. УБД намагаючись стати частиною групи, досягнути почуття “Ми” і почуття “Я” серед “Ми”. Це позбавляє їх самотності та дає відчуття сили і впевненості,

спонукає до впливу на соціальне життя у групі в процесі міжособистісних контактів, сприяє набуттю індивідуального досвіду.

Двосторонній процес соціалізації передбачає шляхом входження УБД в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків для активного їх відтворення та засвоєння соціального досвіду. Тобто УБД не тільки адаптується до умов соціуму, а завдяки своїй активності перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки.

Медико-психологічна реабілітація передбачає відновлення здоров'я, подолання наслідків поранень, травм, інвалідизації. Також проводиться психологічна підготовка постраждалих до операцій та в післяопераційний період. Медико-психологічна реабілітація військовослужбовців здійснюється у військових госпіталях та санаторіях.

Професійно-психологічна реабілітація спрямовується на швидке відновлення професійних якостей поранених, психотравмованих військовослужбовців та інвалідів військових дій; їх професійну переорієнтацію і перепідготовку, працевлаштування та професійну адаптацію; зняття втоми і відновлення працездатності [5].

Наслідком не вирішення питання психологічної реабілітації УБД може стати їх дезадаптація, що призводить до втрати (або зменшення) соціального капіталу. Соціальна дезадаптація – це не проста відсутність пристосованості до інших людей чи до суспільного життя, а складне соціально-психологічне явище. Слідством дезадаптації виступають депресивні стани, що руйнують індивідуальний та соціальний капітал особи та ускладнюють взаємодію УБД в соціальному середовищі [2]. Урядом затверджений Порядок проведення психологічної реабілітації УБД, який визначає механізм організації заходів щодо збереження або відновлення фізичного та психічного здоров'я; досягнення соціально-психологічного благополуччя; зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі гострих стресових реакцій; запобігання інвалідності; профілактика агресивної та саморуйнівної поведінки [11].

Відповідно до інформації, наданої обласними державними адміністраціями на території регіонів функціонує понад 200 державних і недержавних установ, закладів, організацій, видом діяльності яких є надання психологічних послуги УБД, які фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Запровадження нового механізму психологічної реабілітації поряд із вже існуючими проектами допоможе комплексно забезпечити потребу у психологічній реабілітації.

Висновок з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Заходи психологічної реабілітації та соціальної адаптації після закінчення бойових дій і в подальшому набуватимуть особливого значення для збереження соціального капіталу УБД. Впливаючи на умови, в які потрапляє УБД, залучаючи їх до соціальної активності, сумісної діяльності через органи соціального захисту, громадські та ветеранські об'єднання, можливо не лише зберегти соціальний капітал цієї групи а й підняти рівень соціального капіталу всього суспільства. Конструктивний діалог між владою та суспільством надасть можливість побудувати успішну систему реабілітації та адаптації УБД в Україні. Для цього потрібно удосконалити комунікативний механізм між державною владою і громадянським суспільством, створити умови для самоорганізації УБД та забезпечити конструктивний зворотний зв'язок. Також підвищення рівня довіри та діалог, як спільна мета з вирішення соціальних проблем УБД є підґрунтям для зміцнення потенціалу українського суспільства, його згуртованості й терпимості.

Список використаних джерел

1. Бурдые П. Формы капитала. *Экономическая социология*. 2002. Т. 3. № 5. С. 60–74.
2. Гриб А. Є. Соціальна дезадаптація учасників бойових дій та особливості її профілактики та психокорекції. *Актуальні питання медичної психології*. URL: <http://medpsychology.pp.ua/> (дата звернення: 04.10.2019).
3. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 122–139.
4. Мельник А. П. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4 (29).
5. Мисюра В. Ф. Психологическая реабилитация военнослужащих. Москва, 1995. 283 с.
6. Офіційний портал м. Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/pilny_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/dopomoha_uchasnykam_ato/hromadski_orhanizatsii_dlia_uchasnykiv_ato/ (дата звернення: 04.10.2019).
7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> (дата звернення: 04.10.2019).
8. Патнем Р., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. Творення демократії. Традиції творення громадянської активності в сучасній Італії. Київ : Основи, 2001. 304 с.
9. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (дата звернення: 04.10.2019).
10. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 р. № 32. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250094363> (дата звернення: 04.10.2019).
11. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1057. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF> (дата звернення: 04.10.2019).
12. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> (дата звернення: 04.10.2019).
13. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. *Незалежний культурологічний часопис. "ї"*. 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> (дата звернення: 04.10.2019).

References

1. Burde, P. (2002). Formy kapitala. *Jekonomicheskaja sociologija*, vol. 3, 5, 60–74 [in Russian].
2. Hryb, A.Ye. Sotsialna dezadaptatsiia uchashnykiv boiovykh dii ta osoblyvosti yii profilaktyky ta psykholokorektsii. *Aktualni pytannia medychnoi psykholohii*. URL: <http://medpsychology.pp.ua/> [in Ukrainian].
3. Koulman, Dzh. (2001). Kapital socialnyj i chelovecheskij. *Obshhestvennye nauki i sovremennost*, 3, 122–139 [in Russian].
4. Melnyk, A.P. (2015). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv, shcho perebuvaly v umovakh boiovykh dii. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky*, 4 (29) [in Ukrainian].
5. Mysiura, V.F. (1995). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv. Moscow [in Russian].
6. Ofitsiyniy portal m. Kyieva. URL: https://kyivcity.gov.ua/pilny_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/dopomoha_uchasnykam_ato/hromadski_orhanizatsii_dlia_uchasnykiv_ato/ [in Ukrainian].
7. Ofitsiyniy sait Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> [in Ukrainian].
8. Patnem, R. Leonardi, R., Nanetti, R.Y. (2001). Tvorenna demokratii. Tradysii tvorennia hromadskoi aktyvnosti v suchasniy Italii. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
9. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2019 rik: Zakon Ukrainy vid 23.11.2018 r. № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>.
10. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii sotsialnoi ta profesiinoi adaptatsii uchashnykiv antyterorystychnoi operatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.06.2017 r. № 432. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250094363>.
11. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia psykholohichnoi reabilitatsii uchashnykiv antyterorystychnoi operatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 r. № 1057. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF>.
12. Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> [in Ukrainian].

13. Fukuiama, F. (2008). Sotsialnyi kapital. *Nezalezhnyi kulturolohichniy chasopys. "I"*, 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> [in Ukrainian].

Hordiienko Ye. P., *Postgraduate Student of Personnel Management and Labor Economics
Department, KRI NAPA, Khakiv
ORCID 0000-0001-5939-433X*

SOCIAL ADAPTATION AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION AS A MEANS OF PRESERVING SOCIAL CAPITAL OF COMBATANTS

Any political crisis complicated by hostilities has a number of social consequences. The destructive impact of war complicates the link between socialization processes and social capital, impedes its preservation and restoration, and future development of the country. It is because of the specific nature of military activity and the impact of war on the individual that the combatants need increased care and support.

Therefore, the purpose of the article is to analyze the impact of psychological rehabilitation and social adaptation measures on the preservation of social capital of combatants.

Social capital is a kind of social and psychological resource of combatants, which allows to maintain absolute trust in one another, group identity, cohesion, and makes it possible not to lose sense of living and self-identity. The main purpose of social rehabilitation is to ensure and provide for socialization of the individual. Social rehabilitation includes a set of actions aimed at restoring health, social status, legal status, moral and psychological balance, self-confidence. Retraining, raising the level of knowledge, retraining allows combatants to be successfully involved in the system of social relations. Currently there are many programs for professional adaptation of combatants, still there is a problem with the lack of a single information platform that would provide a full range of information on existing opportunities for veterans. Employment statistics for demobilized combatants in Ukraine today confirms the low efficiency of government programs. The policy of the state authorities should be aimed at building a comprehensive system of support, creating programs and preferential conditions, investment and innovation activities, intensification of information and educational campaigns for professional adaptation.

Psychological rehabilitation is an activity carried out by the subjects of psychological work, aimed at restoring mental functions, personality features and the system of relations of personality of a military man, which allow him to function in a peaceful society. The consequence of not resolving the issue of psychological rehabilitation of combatants may be their maladaptation, which leads to the loss (or decrease) of social capital. Today there are more than 200 state and non-governmental institutions, institutions and organizations operating in the sphere of providing psychological services to combatants funded by local budgets. The Government has introduced a new mechanism for psychological rehabilitation, which should comprehensively provide for the need for psychological rehabilitation.

The experience of 2014-2019 has shown that a system of providing rehabilitation services to persons who have through the war is just being developed. Psychological rehabilitation and social adaptation measures after the end of hostilities will continue to be of particular importance for the preservation of social capital of combatants and Ukrainian society as a whole.

Key words: combatant, social capital, civil society, social adaptation, psychological rehabilitation, maladaptation, confidence level.

Надійшла до редакції 15.09.2019 р.